

N I C F C N N

I/01

a designkultúra folyóirata
_megközelítések

U

J

L

IV

I

U

L

VI

—

C

U

U

L

NI

U

C

I

NI

Impresszum

DISEGNO - a designkultúra folyóirata /
DISEGNO – review of design culture
I. évfolyam 1. szám

*Szaklektorált szabad hozzáféréssű tudományos folyóirat / Double blind peer reviewed open access
scholarly journal. Kereskedelmi forgalomba nem hozható. / Not for commercial use.*

A szerkesztőbizottság tagjai / Editorial Board

Victor Margolin, Professor Emeritus, University of Illinois
Jessica Hemmings, Head of Visual Culture, National College of Art and Design, Dublin

Szerkesztők / Editors: Fiáth Heni, Gyenge Zsolt, Szentpéteri Márton
Arculatterv, tördelés / Graphic Design: Skrapits Borka
Projektmenedzser / Project manager: Fazekas Ildikó

Célkitűzések / Aims and Scope

A Disegno alapítószerkesztőinek célja, hogy egy a kreatív szakmai és tudományos világban meghatározó szerepet betöltő, szemészterenként megjelenő, lektorált (ti. double blind peer review) szabad folyóiratot (ti. free journal) hozzon létre a designkultúra nemzetközi rangú képviseletére és kritikai természetű analízisére. A designkultúra fogalmát tágan értjük: célunk a tervezett környezet, s a vele kapcsolatos praxisok és diskurzusok világának együttes vizsgálata. Ez a szemlélet túllép a művészet, a vizuális kultúra és a design világának megkülönböztetésén, s a kreativitáshoz kötődő témák összessége iránt fogékony. Poszt-diszciplináris szellemi vállalkozásunk a designkultúra minden potenciális szereplőjétől – gyakorló alkotóktól, teoretikusoktól, kritikusoktól, menedzserektől és oktatóktól – vár kritikai természetű tanulmányokat, esszéket és recenziókat. Amellett, hogy ily módon vitafórumot biztosítunk a designkultúrával törődő szerzők számára, különleges célunk, hogy a designkultúráról folyó beszéd létjogosultságát erősítsük a hazai tudományosságban, s így a témával kapcsolatos téves előítéletek és igen gyakran félrevezető beidegződések kritikáját nyújtjuk olvasóink számára. A Disegno nyomtatott és online formában - a közpénzből létrehozott kulturális termék elvének megfelelően - ingyenesen elérhető.

Anyanyelvi lektor / Hungarian reader: Bárdkai Júlia

Kapcsolat / Contact

Moholy-Nagy Művészeti Egyetem, Elméleti Intézet, 1121 Budapest, Zugligeti út 9-25.
Szerkesztőség: diseigno@mome.hu

*A Disegno teljes tartalma elérhető ingyenesen a következő honlapon / the full content
of Disegno can be accessed online: **diseigno.mome.hu***

Felélős kiadó / Published by: Kopek Gábor
Kiadó / Publisher: MOME Alapítvány, 1121 Budapest, Zugligeti út 9-25.
Nyomda: DEMAX MŰVEK Nyomdaipari Kft.
ISSN: 2064-7778
copyright©text and design 2014 MOME Alapítvány

MOHOLY-NAGY MŰVÉSZETI EGYETEM
MOHOLY-NAGY UNIVERSITY OF ART AND DESIGN BUDAPEST

KÖZIGAZGATÁSI ÉS IGAZSÁGÜGYI
MINISZTERIUM

Tartalom

beköszöntő

006 *Disegno – Ad lectorem*

megközelítések

014 *Guy Julier: A vizuális kultúrától a designkultúráig*

030 *Ben Highmore: Komódista kiáltvány: a mesterséges világ designkultúrája*

046 *Victor Margolin: A designtanulmányok összetett feladata*

062 *Hornyik Sándor: A képek és a dolgok – A vizuális kultúra archeológiája a fotográfia mentén*

078 *Veres Bálint: Újragondolhatjuk-e a művészeteket az építészet révén?*

interjú

096 *Elhalasztott világvége – egy interjú a fiókból
Szentpéteri Márton beszélgetett John Thackarával*

recenziók

102 *Norvég alapok – Recenzió a Design History c. kötetről
(Horváth Olivér)*

110 *Animáció–emancipáció – Recenzió az Animating Film Theory c.
kötetről (Gyenge Zsolt)*

szerzőink

114 *A Disegno szerzőiről és szerkesztőiről*

116 **szerzői felhívás**

Elhalasztott világvége – egy interjú a fiókból

Szentpéteri Márton beszélgetett John Thackarával

¹ Az előadás a Cumulus – International Association of Universities and Colleges of Art, Design and Media konferenciáján hangzott el 2008. novemberében.

John Thackara, filozófus és szerkesztő újságíró, a világ egyik legjelentősebb designszakírója és kurátora, s mint ilyen, alapító igazgatója a Doors of Perception nevű rendezőirodának (<http://www.doorsofperception.com/>), a fenntartható tervezés egyik legfontosabb nemzetközi műhelyének. Thackara 1993-tól 1999-ig a Netherlands Design Institute első igazgatója volt. Részt vesz a felsőoktatásban is, 1998 és 2002 között például a Royal College of Art kutatási igazgatója volt. Számos világhírű könyv szerzője és szerkesztője, ezek közül kiemelkedik a posztmodern designelmélet klasszikusa, a Design after Modernism: Beyond the Object (London: Thames & Hudson, 1988), és a fenntartható tervezés egyik bibliája, az In the Bubble. Designing in a Complex World (Cambridge, Mass.: MIT Press, 2005). Paradigmaváltó jelentőségű kiállításokat szervez, ilyen volt például a 2008-as Eco City Lab is, Saint Etienne-ben, ahol munkatársunk beszélgetett vele. Noha az interjú közel hat évvel ezelőtt, a globális pénzügyi válság kirobbanásakor készült, mit sem veszített frissességéből, Thackara alapelve – a „gondatlan fejlődéstől” (mindless development) a „designgondoskodásig” (design mindfulness) kell eljutnunk – ma érvényesebb, mint valaha!

Disegno: Tegnap előadását¹ a véggel kezdte. Függetlenül attól, hogy ez egy remek retorikai fogásnak bizonyult, mégis hogyan érti azt, hogy eljött a vég?

John Thackara: A szakmák, a gazdaság és a mindennapi élet szempontjából vett business as usual világ végéről beszélek. Nem hiszem ugyanakkor, hogy meglepő, amit mondok. Mindannyian tudjuk, hogy valami nagyon jelentős történik velünk, noha ez még nem ölt világos formát egyelőre, minden nagyon absztrakt ma még. Itt van például az úgynevezett pénzügyi válság: senki sem tudja, még a közvetlenül érintettek sem, hogy mi történik valójában. Mindannyian érezzük azonban, hogy valami nagyon súlyos kérdéssel van dolgunk – legalábbis mindenki ezt mondja. Ugyanakkor kifejezetten nehéz formát adni neki, vagy

leképezni azt. Ugyanez igaz a klímaváltozásra! Ez a fogalom a tudósok és a nagy nemzetközi intézmények szavajárásában valami szörnyű dolog leírására szolgál. Komoly viták folynak mértékéről, de ettől még egy-egy embernek, mint nekem is, különösen nehéz megértenem, hogy mit is jelent ez, nem beszélve arról, hogy egyáltalán nem tudjuk, mit kell személyesen tennünk a klímaváltozással kapcsolatban. Ugyanígy állunk az élelemmel. A világ élelmezési rendszere az összeomlás szélén áll adatok és közvetett megfigyelések alapján. Ugyanakkor ebben a pillanatban mi még nem éhezünk, s ezért nagyon nehéz belátnunk a veszély mértékét. Ezeket a súlyos kérdéseket közvetlenül még nem tapasztaljuk, s ezért olyan furcsa számunkra, hogy mindannyian tudunk a bontakozó katasztrófáról, ugyanakkor az a mindennapi életünket mégsem befolyásolja egyelőre.

D: Az értelmiségiek mindig szerettek a világ végéről beszélni. Nem ez az első olyan korszak, amikor ez divatba jön!

JT: Valóban. Az értelmiségiek mindig is szerettek utópiákat írni és a briliáns jövőről szónokolni. Most mintha azonban inkább civilizáciánk összeomlásáról lenne divatosabb beszélni, hiszen nincsenek világos távlataink az utópiákhoz. Ma valójában az az igazán izgalmas, hogy ha kilépsz a házadból, s kimégy a nagyvilágba, láthatod, az eddig csak elképzelt szörnyűségek megtörténőben vannak. Mind északon, mind délen egyre több városlakót találsz, aki éhezik, vagy akiknek egyre jobban meg kell küzdeniük a mindennapi kenyérért. Bármerre mégy a világban, egyre inkább tapasztalhatod a klímaváltozás okozta furcsa időjárási anomáliákat és a belőlük fakadó katasztrófákat. A mai fura időkben az egyik legjobb módja annak, hogy a ránk nehezedő nyomást valamelyest enyhítsük, ha felhagyunk a témába vágó elvont leírásokkal és konkrét eseteket ismerünk meg!

D: Ebben a gyorsan változó, egyre kiszámíthatatlanabb válságos világban mit gondol a designerek szerepéről? Többször említette már, hogy a tervezők felelősek azért, hogy ma milyen is a világ, hiszen ők tervezték ilyené!

JT: Teljesen nyilvánvaló, hogy a világ termékei, épületei és infrastruktúrája környezetkárosító hatásainak nyolcvan százalékaért tervezői döntések felelnek. Ha nem tervezték volna meg ezeket, nem is lettek volna. Ugyanakkor nem tartom túlságosan előremutatónak, ha személyesen a designereket, mérnököket és építészeket tesszük egyedül felelőssé a Föld elpusztításáért. Ám eljött az ideje annak, hogy a társadalom minden designer cselekvője – függetlenül attól, hogy a designer címet viseli-e, vagy sem – megálljon egy pillanatra, s újragon-dolja tevékenységének potenciális következményeit. Két-háromszáz év designja, innovációja és fejlődése során nem kellett lehetőségeink határaitra gondolnunk például a bioszféra, vagy az olcsó energia tekin-

tetében. Egészen mostanáig tehát nem tudtunk a határainkról, illetve az elmúlt tíz-húsz évben tagadtuk azokat, vagy úgy tettünk, mintha nem tudnánk róluk. Ma azonban már egyértelműen tudjuk, hogy nem határtalanok a lehetőségeink. Ma már ez nem vitakérdés. A tények makacsok. Így tehát a designerek tevékenysége alapjaiban változik meg mostanság. Kezdjük azzal a vitathatatlan ténnyel, hogy a bioszféra terhelhetősége nem végtelen. A bioszféra ugyanis véges rendszer. Minden tervezői szándéknak számolnia kell hát ezzel a ténnyel. Ez pedig mindent megváltoztat! Mert például ezentúl nem mondhatod csakúgy, hogy építetek egy kicsit zöldebb, a környezetet kicsit kevésbé károsító házat – ez már rövid távon sem elfogadható magatartás! Egész egyszerűen mindig arra kell ezentúl válaszolnunk, hogy amit csinálunk éppen, az rontja-e, vagy javítani fogja-e a helyzetünket ahhoz képest, mintha nem tennénk semmit. Ha időszerű tevékenységünk bármilyen értelemben rosszabbá teszi a helyzetünket, akkor egész egyszerűen nem folytathatjuk azt tovább! Így tehát többé nem érvényes már az a tétel, hogy apró lépésekkel fokozatosan javítunk a helyzetünkön! Ám a kérdés sokkal izgalmasabbá válik, ha belátjuk, hogy épületeink, eszközeink és infrastruktúránk megteremtéséhez szinte mindent elhasználtunk már, ami korábban a rendelkezésünkre állt. Az igazi tervezői kihívás immár nem más, minthogy azon gondolkozzunk, miként használjuk újra, miként értelmezzük újra, miként konfiguráljuk újra a már meglévő dolgainkat úgy, hogy városi életünk fenntartható maradjon, s hogy jobban élvezzük azt, mint mostanában.

D: Ön szerint van elég időnk ahhoz, hogy megváltoztassuk az attitűdjeinket?

JT: Ennek a kérdésnek csak akkor van értelme, ha azt képzeljük, hogy teljesen újraalkothatjuk a világunkat. Én azonban azt hiszem, nem akarjuk teljesen újjáteremteni a világot. Ahhoz egész biztosan nincs se időnk, se energiánk, se pénzünk. Mit tud kezdeni a válsággal a design? Ez a régi paradigma kérdése. Amit mi csinálunk, kicsit más. Mi arra kérdezünk rá, milyen már meglévő forrásaink és javaink vannak. Milyen az adott terület biodiverzitása, milyen folyók folynak ott, milyen a termőföld minősége, milyen épületei vannak? Hogy úgy mondjam, ez az egyik típusa az erőforrásoknak. E mellett másodsorban elemeznünk kell a területen fellelhető képességeket, vagyis a második típust: ki, hogyan és mit tud elkészíteni, kitalálni és megtervezni? Tudunk-e ott növényeket termesztetni saját erőből, rendbe tudjuk-e hozni a terület épületeit magunk? Fel tudjuk-e kutatni, össze tudjuk-e szedni, s újra tudjuk-e hasznosítani mindazt, amivel már eleve rendelkezünk egy adott helyen? A legtöbb esetben már nem egyszerűen arról van szó, hogy ezeket a kérdéseket feltehetjük, s azokra igenlő választ adhatunk! Hanem arról is, hogy emberek szerte a világban már így járnak el mindennapjaikban jó ideje. Úgy látom, hogy a válsággal kapcsolatos leggyakoribb fantáziálás szerint így, vagy úgy, de eljön majd a pillanat, amikor a világon minden

máshogyan lesz. Menjünk el azonban a világ bármelyik déli országába, s látni fogjuk, hogy máris mennyi gyakorlati értelemben vett csodálatos dolgot tanulhatunk az ottani szegényektől a túlélésről. Ezek az emberek a mi fogalmaink szerint szegények, a jövőt illetően azonban máris előttünk járnak! Engem rendkívüli mértékben zavar a piramis gondokkal küzdő aljáról szóló beszéd, s az a felfogás, amely szerint ezeknek az úgy nevezett fejlődő országoknak a piramis tetején lévő országok szintjét kellene elérniük. Míg a piramis teteje a legkevésbé fenntartható, a legtöbb szemetet termelő és a legtöbb energiát fogyasztó életmódot jelenti, addig a piramis alján élők minden gondjukkal együtt már most sokkal jobban tudják, hogyan lehet túlélni az összeomlás felé haladó világot, mint mi. Vagyis feje tetejére kell állítanunk a piramist és a szegényektől kell tanácsot és segítséget kérnünk! Hogyan viselik méltósággal súlyos mindennapi gondjaikat, hogyan viselik el, hogy nélkülözniük kell szinte mindent, ami számunkra ma még evidencia a szervezett egészségügytől a tiszta ivóvízig. Be kell fejeznünk azt a mantrát, amely szerint nekik kell hozzánk hasonulniuk, s meg kell tanulnunk nekünk hozzájuk hasonlítani, vagy legalábbis megosztani mindazt a tudást, amivel ők már rendelkeznek; s olyan új tereket kell teremtenünk, amelyekben csak azt használjuk fel, amivel eleve rendelkezünk, s nem keresünk, vagy remélünk állandóan újabb forrásokat, hiszen azok jórészt már teljesen kiapadóban vannak.

D: *Ez azt jelenti, hogy például nekünk, Kelet-Európában is a helyi kreativitásra, a helyi forrásokra kell sokkal inkább támaszkodnunk, olcsó és low tech megoldások keresésével, ahelyett hogy a globális cégek megkövetelte rendhez igazodnánk, vagy hogy a legjobbak elhagynák az országot, követve a tőke útját?*

JT: Ez nem csak Kelet-Európában van így, hatvan százaléka a kreatív szakembereknek a világon mindenütt arra kényszerül, hogy globális cégek piaci logikáját kövesse otthon, vagy a nagyvilágban. Ám mivel a globális technológiai lehetőségek szűkülni fognak idővel, s a tőke, illetve az energia áramlása is óhatatlanul lelassul majd a válságoknak köszönhetően, új stratégiákat kell kitalálnunk, hiszen csökkenni fog az esélyünk arra, hogy nemzetközi együttműködésekben vegyünk részt, bármennyire is vágytunk arra a világra, ahol ez természetes. Ez persze nem azt jelenti, hogy például Magyarországnak csupán azt kellene tennie, amire képes, amihez helyi tudással rendelkezik. Nem arról beszélek, hogy mindenkinek vissza kell térnie a falujába, vagy elszigetelt városállami körülmények között kell újra élnie, mint a középkorban. Ma rengeteg olyan szaktudás és tapasztalat állhat a rendelkezésünkre a határokon túlnyúló globális világban, ami újnak számít, ám nem a hagyományos csúcstechnológiai értelemben. Ilyen a nyitott technológiák (open technologies) világa például, amelyben Magyarország már ma is élen jár, köszönhetően néhány zseniális figurának, akik például a Kitchen Budapestben a Prezin dolgoznak. A nyitott tervezés (open

design) lehetővé teszi, hogy ismert, vagy új technológiák, anyagok és ötletek megosztásával és kreatív adaptációjával százszor hatékonyabb, hozzáférhetőbb és olcsóbb eljárásokat dolgozzunk ki, mint a nagyvállalati logika diktálta rendszerekben. Az épületek szigetelése, új kommunikációs hálózatok megteremtése, orvosi műszerek tervezése, a városi növénytermesztés technológiai feltételeinek megteremtése, a gyerekek környezettudatos oktatásának megvalósítása, ezek mind-mind kreativitást és designer megoldásokat igényelnek, és bizonyos mennyiségű technológiát is természetesen, de messzemenően nem azokat a zárt, a szellemi tulajdonjogokat mereven védő struktúrákban természetes drága metódusokat, amelyek ma a nagyvállalati világban ismertek és elfogadottak.

D: Ha valóban bekövetkezik a nagy összeomlás – mint amelyik Magyarországon fenyegetett pár hete, mielőtt az Európai Unió és a Valutalap mentőcsomagját megkaptuk – feltehetően eddig sosem látott káosszal lesz dolgunk, nemde? A Mad Max borongós világa, vagy az Umberto Eco-i Új középkor köszönt ránk?

JT: Az tényszerűen igaz, hogy egy az ipart érintő nagyobb rendszer-összeomlás esetén az élelem pillanatok alatt elfogy. A nagyobb élelmiszerláncokban – s ebben a paradigmában van Magyarország is – mindössze három napra való élelmiszert halmoznak fel. Az áruk konténerekben mozognak szerte a világban, hatalmas hajókon, vagy károsanyag-kibocsátásukkal a globális felmelegedést erősítő repülőkön és kamionokon; vagy óriási hűtőházakban tárolják őket, amelyek elképesztő mennyiségű energiát emésztene fel. Nem beszélve arról, hogy mennyi energiát és nyersanyagot használunk fel a csomagolásukra! Mindez nyilván percek alatt megsemmisülne egy nagy válságban, ha nem is örökre, de jó időre mindenképpen. A világ azonban ma is tele van olyan helyekkel, ahol az energia csak pár óráig érhető el naponta, millió olyan hely akad a Földön, ahol az internetkapcsolat csak időszakos, rossz minőségű, elszórt, vagy nehezen elérhető. Az én válaszom erre az, hogy Afrikában nyilván nem olyan egyszerű internetkapcsolathoz jutni, mint nálunk a Starbucksban, de mégis megoldják valahogy! Tízmilliók használnak különféle hekkelt telefonrendszereket, formális és informális barkácstelefonokat, illetve drótnélküli hálózatokat. Mindez nagyon ad hoc, nagyon kézműves, ám e nagyon szegény és a világtól elvágott országokban az emberek konnektivitása mégis elég jól megoldott. Sőt annak ellenére, hogy a piramis alján élnek, konnektivitásuk mértéke nőttön nő! Teljes mértékben optimista vagyok tehát azzal kapcsolatban, hogy a jövőben óhatatlanul kibontakozó rendszerszintű válságok ellenére sem térünk vissza a sötét korok világába, s nem kell eldugott falvakban élnünk a jövőben, kommunikáció nélkül. Ehhez persze a szoftver- és hardverhekkerek jó barátjának kell lennünk. Én magam mindenképpen kosztkvártélyt biztosítok nekik, csak kapcsolatban maradhassak a világgal! Üzletet kell kötnünk ezekkel az underground

szereplőkkel! Milliók és milliók élnek már ma így szerte a világban, s készítenek így termékeket, hoznak létre szolgáltatásokat a hivatalos globális rendszereken kívül. Ők annak a jövőnek a részesei, amelyik már itt van velünk, s amelyben a mai elsők lesznek az utolsók és a mai utolsók az elsők!